

BÁLINT LAJOS

## Az új cirkusz

Korszerű, új, állandó cirkuszépület nyitotta meg kapuit a régi helyén, főleg a ma kívánságainak megfelelő technikai és egyéb felszereléssel. Olyan játszótér, mely szinte el sem engedhető egy nagyváros életében. Nem állíthatom, hogy méreteiben legnagyobb, de kétségtelenül a mai igényeket teljesen kielégítő építészeti, világítási és gépi megoldásokkal. A főváros népének és idegenforgalmának ismét új és kétségkívül népszerűvé váló látványossága. Mert a cirkusz a maga változatos formáiban a vándortársulatok sátraitól, az olyan nagyon mai jellegű, új, nagy étabszementekig mindig tömegvonzó erővel hatott. A cirkusz a maga fejlődésében összefoglalója a változatos, színes mutatványnak, az artisták munkájának: az egyéni teljesítmények elrendezője egy estét be-töltő látványos és játékos mutatvánnyá. Nem közömbös tehát, hogy egy ilyen játékrendén hogyan rendeződnek és miként válogatódnak össze az egyes mutatványok.

Előbb azonban nem érdektelen, hogy miként fejlődött ez a mai jellegű cirkusz az ilyenfajta mulatságok gyűjtőjévé.

Circus és cirkusz! Egy régebbi szín-házi lexikonban így különválasztottan találtam a két címszót, hogy megkülönböztesse a klasszikus, főleg a római circust. Ennek kocsisversenyit, gladiátor-viadalait, vadállatok által szétépeztett keresztényeit és minden egyéb látnivalóit az állam vagy a császár rendezte a nép ingyen mulattatására. Olyan játékok voltak ezek, melyek mind életre-halálra mentek. A közönség annál elégedettebb volt, minél több holttest hevert végül a porondon.

A másik cirkusz kezdettől fogva megtagadja ezt az ösét, sőt nem emlékszik évezredekre visszamenően azokra a mutatványokra sem, amelyek valamelyik istenség oltára előtt, holmi kultikus jelentőséggel egészítették ki a táncosok, varázslók és egyebek szereplését. Az a férfi, akinek képét a mykénei romfalon megörökítve kaptuk, nyilván nem az első és nem az utolsó volt a maga vak-merő teljesítményével, amint éppen a



GÁLAEST A NAGYCIRKUSZBAN: KOMLÓS SÁNDOR BERBER OROSZLÁNJAIVAL(MIT - TORMAI ANDOR FELV.)

bikán átugrik. Maga az artista kivételes képességeivel nyilván akkor is tovább élt, mikor már a vallási szolgálattól el-szakadt. Elszegődött a görög phylax és a római atelana nagyon is világi játéka közé. Majd később a vásárok piacterein önállósította magát. Egész sor emlékezés és rajz akad a kötél-táncosokról, akik két ház teteje között feszítették ki drót-zsinegüket, s mutogatták hajmeresztően kockázatos teljesítményüket. Mindezeknek azonban még nincs köze ahhoz, ami itt a két címszó közül másodikként szerepel. A cirkusz lesz az, ami idővel összegyűjti őket, és éppen általa válik ez a műfaj, ha szabad így neveznem: teljessé.

### A modern cirkusz születése

De ez csak jó néhány évszázad múl-tán, a tizennyolcadik században következik be. Szinte anekdotaszerűen mulatságos, hogy milyen véletlen indította el. Ennek a századnak második felé-ben, Londonban egy Philip Astley nevű lovász-mester kibérelt egy üresen maradt lovaglóiskolát, s itt olcsó belépődjakkal lóidomításokat és lovasmutatványokat láthatott a közönség. Az ellenőrizhetetlen hagyomány szerint egy napon beállított hozzá egy bredfordi szabólegény, aki azzal jelentkezett, hogy ő is lovagolni akar. Lovagló-tudománya azonban csak annyi volt, hogy fordítva ült fel a lóra. Ügyetlen kapkodását a közönség kacagva nézte végig. A bredfordi szabólegény mulatságos jelenete így lett állandó szereplője Astley műsorának. A lóidomár nyilván rájött arra, hogy minden látványosság igényelt tényezője a humor, mely a komoly mutatványok között feloldást és nyugvópontot jelent.

Ennek a komikus jelenetnek olyan sikere volt, hogy a Londonban működő valamennyi lovaglóiskola átvette többé vagy kevésbé ügyes változattal. Astleynek különben hamarosan komoly versenytársa akadt, bizonyos George Hughes személyében, aki nem is messze tőle megkezdte a maga hasonló előadásait. Ebből lett aztán 1780-ban a Royal Circus. A két versenytárs természetesen mindenben egymásra akart licitálni. Új meg új érdekességekkel szolgálni. Akrobaták, bohócok, légtornászok tették egy-re változatosabbá a műsorokat. S az új intézmény nőtt népszerűségben is. Az első cirkuszosoknak e két kezdeményezője megértette, hogy ennek a különös műfajnak alaptörvénye a változatosság. Ami kezdetben csak lovasmutatvány volt, az néhány év múlva már a ma is hagyományos műsorok gazdagságával gondoskodott arról, hogy a nézők érdeklődését egyre újabb és másféle mutatványok fokozzák föl. Akrobaták, bűvészek, zenebohócok, légtornászok változatosságát iktatták be, sőt végül, már a mű-sor befejezéséül nagy, látványos fölvo-nulásokat rendeztek, amelyek várak ostromát mutatták be színes és mozgalmas képekben. Egyikük a kerek mutatványosporond mellett kiegészítésül színpadot is építettett, amelyen némajátékokat adtak elő. Csak némajátékokat, mert a cenzúra csupán a szabadalmazott színházaknak engedte meg a beszélt szöveget. Ez a kis színpad és a némajáték még századunk kezdetén is hagyományosan hozzátartozott a kisebb-nagyobb cirkuszokhoz.

Lényegében a cirkusz, éppen e mos-tani megnyitó előadásának tanúsága szerint, fejlődés nélkül őrzi eredeti formá-



GÁLAEST A NAGYCIKUSZBAN: A 2 DONNERT MŰSORSZÁMA (MIT - TORMAI ANDOR FELV.)

ját. A ma már elmaradt némajátékokon és látványos várostromokon kívül történtek ugyan kísérletek nálunk is, külföldön is, hogy egy másik műfajjal: a revüvel párosítsák, s e nagy és színes látványosságot adják keretül a tulajdonképpeni teljesítményekhez. Nem számítva néhány, Vogel Eric pompás jelmezé-be öltöztetett, de egyébként kezdetleges táncszámot, ez a cirkusz megmaradt az artisták egymás után való felvonultatásánál. A hagyományokhoz ragaszkodó cirkusszal ellentétben annál erősebben és határozottabban fejlődtek maguk az artisták. A saját magukkal vagy egymással való versenybe egyre többet, mást és újszerűbbet hoznak. Általuk lesz a cirkusz legfőbb célja *az emberi erő, ügyesség és ötlet igazi látványossága*. Ez a versengés nyilván századok óta folyik. Minden zsonglörügyesség iparkodik túltenni a másikon.

#### *Az új cirkusz bemutatkozik*

Az új cirkusz megnyitó díszelőadásának egyik legfőbb bizonyító értéke, hogy nem a nemzetközi artistapiac nevezetességeit gyűjtötte össze, hanem kizárólag magyar artistákat szerepeltet.

A magyar artisták régtől fogva elismert értékei a világ cirkuszainak. Ezeket itt, akik ebben a gazdag játék-rendben érdekeset és izgalmasat adnak, nyilván a világ különböző tájairól kellett hazahívni, hogy aztán mint keresett számok újra vándorútra induljanak. Így együtt, e merőben magyar mű-sorban teljesítményükkel színvonalasan igazolják, *hogy érdemes volt ezt az új és szokatlanul maradandó anyagokból megszerkesztett és megépített cirkuszt megteremtteni. Itt most bizonyosan a ma-*

gyar artisták színvonalas társasága szerepel, de éppen ezért föltehető, *hogy* van egy ugyanilyen értékű második és harmadik garnitúra, mely ugyan most nem kapott helyet, de éppen színvonal dolgában ugyanilyen változatos és gazdag képességű. Elvégre két azonos vagy közel rokon mutatványt nem lehet egy műsorban felléptetni. Másutt szó esik róla, hogy az ilyen cirkuszműsornak milyen alapfeltétele a változatosság és az egyes számok egymásutánjának gondos és hatásos felépítése. Egyetlen rendezőileg rosszul elhelyezett szám káztatja esetleg az egész műsor sikerét. Megnyugtató ez a nagyszámú tartalék, mert ez az új cirkusz technikai és egyéb igényességével bízást építhet - nem is szólva idegen vendégművészekről - a magyar artisták tehetségére.

Az utánpótlás sem okoz különösebb gondot. E mostani műsorban is találkoztunk új és eddig nem ismert nevekkel, mint például Komlós Sándor az oroszlánszelidítő, akinek pedig mutatványa nemcsak új nevet hoz, de az idomításnak új ízeit is. Az idomításnak s az állatnak megváltozott viszonyát mutatja, amelyben egyre kevesebb része van a korbácnak - s egyre több az egymáshoz szokásnak.

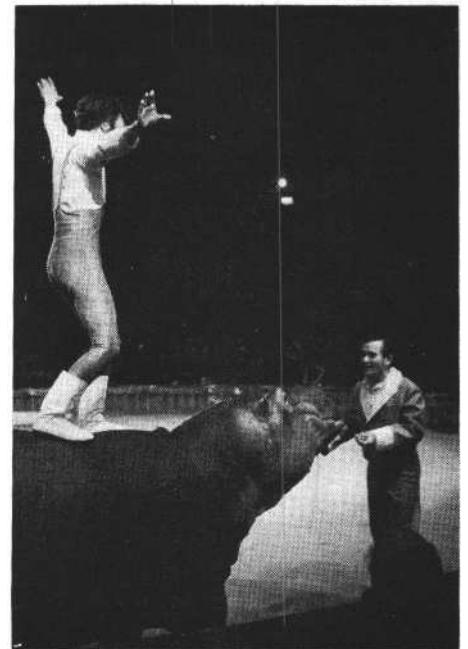
#### *Artisták*

Úgy látszik, az artistaság nemcsak örökletes mesterség, de örökölhető képesség is. Az Eötvösök, Donnertek nevével már a felszabadulás előtt is találkoztunk. Ámde azok, akik akkor kezdték vagy folytatták munkájukat, talán már régen nyugalomban nézik, hogy családjuk fiatalabb nemzedéke ott áll a porondon, és iparkodik különbet,

látványosabbat adni mint apja vagy nagyapja tette. Az artistaképességnek nincsenek ugyan lemérhető rekordjai, de a még jobb, érdekesebb, vakmerőbb itt is érvényesül. Csak a tíztagú Váradi ugrócsoport mutatványait kell mércére tenni. Ők is egy régebbi cirkuszcsoport fiatalabb nemzedéke. Az ilyen merész ívű ugródeszkacsoportok régi magyar különlegesség. De éppen mert sajátosan magyar mutatvány, szinte pontosan lemérhető, hogy a különböző régebbiek hasonló munkájához viszonyítva fejlődött-e ez a teljesítmény. Csak igenlően válaszolhatunk, mert erről a csoportról megállapítható, hogy ma rekorderedményt produkálnak. Ami persze nem zárja ki azt, hogy ők maguk vagy mások ráduplázzanak csúcsteljesítményükre.

Az artistamunka egyik feltétele, hogy *ha lényegében* nem is, de legalább *megjelenésében* újat nyújtson. Sajnos, ez sokakat megtéveszt, s azt hiszik, hogy egy új jelmez elég, s a közönség nem veszi észre, hogy már látta. Ilyen szempontból az artisták munkája az utolsó negyedszázad alatt alaposan megváltozott. Mások lettek a teljesítmény hatáscéljai - s ez egyben igazi művészi törekvéseket jelent. Régebben minden artista iparkodott a közönséggel elhitetni, pontosabban belőle azt az érzést kiváltani, hogy milyen emberfeletti erő kifejtés, ve-

GÁLAEST A NAGYCIKUSZBAN: EÖTVÖS GÁBOR IDOMÍTOTT VÍZILÓVÁVAL (MIT - TORMAI ANDOR FELV.)



rejtékes munka és kockázat rejlik abban, amit művel. Ma a fejlődés során egyre teljesebben érvényesül minden művészet közös követelménye, mely arra utal, hogy az anyag, ez esetben az emberi test ellenállását milyen fölényesen győzi le a művészi képesség. Lehet, hogy valóban esztendők keserves munkája, naponta sok órás gyakorlás van egy be-mutatásra érett szám mögött - de ennek nem szabad meglátszania. Erőfeszítés, fizikai erőmutogatás helyébe a játék könnyedsége, ha lehet, humorral kevert vidámsága lép. Ezzel együtt kapcsolódott ki a cirkuszműsorok java részéből még egy tényező: az életveszély izgalma a közönségben. Ma ritka az olyan szám, mint a trapézon dolgozó Simoné, melynél a publikum egy része nem mer a magasba nézni, mert félti a művészt, hátha leesik. Ami biztos nyaktöréssel járna. Pszichikus beállítás dolga, hogy vannak olyanok, akik éppen ezt az izgalmat élvezik. Tudvalevőleg a szovjet cirkusz volt az első, amely az ilyen életkockázatos számoknak ezt az izgalmát szándékosan elvetette, mert egy időben ilyen levegőszámot háló vagy lonzs (a derékra erősített drótkötél) nélkül nem engedélyezett. Kétségtelen, hogy e külön izgalom nélkül is teljes hatású lehet mindegyik légtornász munkája.

Az újat adást, az újszerűsége való törekvést szolgálja két különböző mutatvány összekapcsolása, mint például a Richter csoporté. Nagyon hatásos teljesítmény. Egyben kitűnő elefántidomító, másrészt ugyanolyan értékű akrobata-teljesítmény összekapcsolása. Egészében új játék érdekességét hozza olyan ritkán látott idomítószám, mint a vízilóé.

#### **Bohócok**

Egészében tehát az új létesítmény első megjelenése érdekes, és jól érvényesítette minden cirkusz előbb már említett föltételét: az emberi erő, ügyesség és ötlet látványosságát. Az említetteken kívül a műsor különösen élményadó eseményekkel nem szolgál, de az olyan ki-próbált nevek, mint Rodolfó, a bűvész, Metroffék vidám tányérjátéka, a lovas zsonglőrök virtuozitása gondoskodnak a kellő változatosságról. Talán egyetlen dologban szegényebb a műsor a kelleténél. A humor és komikum egy kicsit bicegve jár. A zenebohócok szokványteljesítményükkel, amelyben egy régebbi kitű-nő zenebohóc mutatványát vették át és másolják, nem pótolják egy igazi zene-

bohóc egyéni hangját és ötletességét. Eötvösök inkább jó muzsikuskok, mint igazi, belső, őszinte humorral megáldott bohócok.

Persze olyan bohócegyéniséget nehéz találni, mint a múltban Grock Vagy Little Tich meg a mi Geraldunk volt - vagy a mostaniak közül a szovjet Popov meg a Frateliniek. Pedig a bohóc-kérdés nem mellékes ott, ahol a cirkusz-műsor teljes sikeréről van szó. Itt is alaposan megváltoztak az igények. Az-előtt a bohócok szerepében fellépő artisták szentül hitték, hogy a publikum annál jobban mulat, minél brutálisabb és alpárabb az, amit egymással művelnek. Volt két-három olyan bohóctréfa-típus, mint például amikor vizesvödörök-vel öntözték egymást, s közben egy el-dobott szappandarabon csúszkáltak. Ők esküdtek rá, és mindig ennek valamely durva változatát hozták. Viszont az olyan Popov-féle, aki nem is egyetlen számban jelenik meg a közönség előtt, hanem jóformán minden mutatvány után valamilyen összekötőként szerepel, minden megmozdulásában és minden mondatában hoz valami eredeti ötletet. Követi híres elődje, Karandás példáját, s az esti előadáson esetleg már csúfolódik valami olyan eseményen, amely aznap reggel lett aktuális. Parodisztikus dolgáiból ezenkívül kisül, hogy nemcsak kitűnő bohóc, hanem sokoldalú artista is. Főleg pedig jó ízlésű, akitől sohasem láttam vagy hallottam vulgáris dolgot.

Persze a bohócok feladata ma már a cirkuszban más, mint azelőtt volt. Akkor az ő tréfaiknak kellett elszórakoztatniuk a közönséget, míg egy új mutatvány technikailag előkészült, illetve amíg az előttevalót leszerelték. Ma eb-ben az új cirkuszunkban erre kevesebb szükség van. Az oroszlankeztrec felépítéséhez azelőtt több mint negyed óra kellett. Most egyetlen gombnyomásra a földből tűnik elő, s percek alatt a helyére kerül. Egyelőre ez is olyan teljesítmény, amely leköti a közönség figyelmét: ellenőrzi, hogy valóban percek múlva ott lesz-e a kifutóban mind a nyolc oroszlan.

De ha már ez a technika-virtuozitás megszokott, bizony elkelne egy-két ötletes bohóc. Akár a mindig becsapott, ostoba August, akár az eszes és ravasz clown szerepében.

Végül két megjegyzés: az új cirkusz felszerelése, világítási eszközei nyilván korszerűek, és segítik a mutatványok hatását. De az új épület tervezőinek és

építőinek egy kicsit többet kellett volna gondolniuk a közönségre is, amelynek egyik feltétele és szükséglete, hogy az ilyen változatosságban fárasztó műsort kényelemben nézze végig. Mintha minden törekvésük abban merült volna ki, hogy a kétezres közönségfőrhelyet okvetlenül elérjék. Hisz ez jelenti a bevételt, a pénzt. De talán jobb lett volna néhány száz ülőhellyel kevesebbet tervezni, kevésbé szűk járatokkal és kényelmesebb méretű helyekkel.

Ide tartozik még az is, hogy mikor a közönség a szűk méretű ülőhelyekről kiszabadul, újabb kényelmetlensége kezdődik, a szintén szűkre épített s nem megfelelő felszerelésű ruhatárban.

Mindez azonban idővel javítható. Egyelőre reméljük, hogy ez a megnyitóműsor - és mind a következők - lesznek olyan sikerűek hogy ez a kétezer szék így is megtelik. Bizonyítékul a magyar artisták világszínvonalának, és annak, hogy megérdemelték ezt a kor-szerű, szép épületet.

---

#### KÖVETKEZŐ SZÁMUNK TARTALMÁBÓL

*Pályi András:*

Színpadai hatás és katarzisz

*Jánosa Lajos:*

Láthatatlan főszereplők az Ivanovban

*Szilágyi ános:*

A Károlyi-dráma a József Attilában  
Főiskola, színészképzés, zenés műfaj -  
Beszélgetés Simon Zsuzsával

*Kazán István:*

Moszkvai munkanapló II.

*Götz Béla:*

Néhány Szó a világításról

*Saad Katalin:*

Timár Éva Johannája

*Antal Gábor:*

Beszélgetés Keleti Lászlóval

*Vajda Miklós:* Vajúdó  
dramaturgia

*Szántó Judit:*

Két hét Belgiumban  
Magyar ősbemutató Moszkvában -  
Beszélgetés P. O. Homszkijjal

---